

Parkplan Älvsjö

Del 1

Strategier för utveckling av parker
och naturområden

Stockholms
stad

Uppdrag

Denna rapport är framtagen av Älvsjö stadsdelsförvaltning och Trafikkontoret vid Stockholms stad. Arbetet har genomförts från juni 2015 till december 2015.

Projektgrupp

Emilia Ahlberg, handläggande landskapsarkitekt, Älvsjö stadsdelsförvaltning
Eva Wretling, parkintendent, Älvsjö stadsdelsförvaltning
Emma Sundström, landskapsarkitekt och projektledare, Trafikkontoret

Referenspersoner

Björn Embren, trädspecialist, Trafikkontoret
Elin Borglund, projektledare, Exploateringskontoret
Karin Lönngren, ekolog, Miljöförvaltningen
Kajsa Pärke, planeringssekreterare, Älvsjö stadsdelsförvaltning
Karl Malmberg, miljö- och hälsoskyddsinspektör, Miljöförvaltningen
Magnus Lans, ingenjör offentlig belysning, Trafikkontoret
Nina Morling, projektledare, Exploateringskontoret

Parkplan Älvsjö antogs i stadsdelsnämnden i oktober 2016.

**Stockholms
stad**

**Älvsjö
stadsdelsförvaltning**

Parkplanens andra del.

Förord

Parken i den växande staden

I takt med att staden växer och att fler människor bor allt tätare ökar användningen och betydelsen av stadens offentliga rum. Älvsjö är en av stadens tyngdpunkter med goda kommunikationer. Bebyggelsen är varierad och består av flerfamiljshus och villor som är tydliga stadsbyggnadselement från olika tidsepoker. Trafikerade vägar och järnvägsspår utgör barriärer som separerar Älvsjö och dess stadsdelar från varandra och från omgivande stadsdelar.

För närvarande planeras ny bebyggelse som innebär att fler människor kommer att flytta till Älvsjö. Kring Älvsjö centrum och i Solberga planeras och byggs nya bostadskvarter med drygt 3000 lägenheter. År 2020 kommer mer än 32.000 personer att bo i Älvsjö. Förtätningar med ny bebyggelse kommer även att ske inne i befintliga bostadsområden. Det är genom en samverkan mellan grönstruktur, ny bebyggelse och infrastruktur som Älvsjö kan fortsätta att vara hållbart och attraktivt på lång sikt.

De offentliga rummen består av torg, parker, naturområden och skogar av olika karaktär och storlek. Parkerna och naturen innehåller höga sociala och rekreativa värden. De är invånarnas gröna vardagsrum där de tillbringar en stor del av sin fritid. För att Älvsjös offentliga rum ska kunna användas av alla är det viktigt att det finns en mångfald av funktioner, upplevelser och sociala värden. I takt med att Älvsjö växer måste park- och naturmarken utvecklas genom att bli mer flexibel och fungera på flera olika sätt under olika tider på dygnet och året.

Stadens parker, natur och vatten bildar tillsammans värdefulla ekologiska samband som bidrar med livsviktiga ekosystemtjänster som att ge oss rent vatten, bullerdämpning och en reglerad temperatur. För att leverera ekosystemtjänster och bidra till en hållbar stadsutveckling bör de ekologiska sambanden värnas, kopplas ihop och utvecklas. Parkerna och naturen är även viktiga för att mildra klimatförändringar som en ökad nederbörd. För att kunna hantera klimatförändringarna kräver grönstrukturen en fortsatt planering.

Den ökade användningen av park- och naturmarken ställer även högre krav på drift och skötsel. När staden förtätas blir parkerna allt viktigare. Vi vill att Älvsjös framtida invånare och besökare ska uppleva en varierande och sammanhängande stadsdel med stora urbana och gröna kvaliteter som är inbjudande och attraktiva att bo och leva i.

Innehållsförteckning

Uppdrag, läsanvisning och förord

Bakgrund

Strategiska dokument.....	8
Översiktskarta.....	9
Inledning.....	11
Sammanfattning av strategier.....	12

1. Älvsjös gröna karaktär

Stadsbild och identitet.....	15
Landformer.....	16
Tidslinje.....	17
Första spåren av mänsklig verksamhet.....	18
Kulturhistoriska miljöer.....	21
Stadens utbyggnad.....	24
Utbyggnaden av Älvsjö.....	28
Regionala och lokala funktioner.....	32
Konst i den offentliga miljön.....	34
Parkkaraktärer.....	35
Strategier för Älvsjös gröna karaktär.....	39

2. Älvsjös gröna vardagsrum

Boende och besökare.....	41
Parker för alla.....	42
Park- och naturtillgång.....	46
Analys parkkaraktärer.....	50
Analys upplevelsevärden.....	54
Analys övriga element.....	76
Strategier för Älvsjös gröna vardagsrum.....	81

3. Älvsjös ekologiska infrastruktur

Kärnområden och spridningszoner.....	83
Ekosystem.....	84
Biotoper.....	84
Habitat.....	86
Ekologiskt särskilt känsliga områden.....	87
Habitatnätverk barrskogsfåglar.....	88
Habitatnätverk eklevande insekter.....	89
Habitatnätverk groddjur.....	90
Träd i offentliga miljöer.....	91
Strategier för Älvsjös ekologiska infrastruktur.....	93

4. Skötsel av Älvsjös park- och naturmark

Skötsel.....	95
Drift.....	97
Olovligt ianspråktagen mark.....	99
Underhåll.....	100
Hjälpmedel i skötselarbetet.....	100
Strategier för skötsel av Älvsjös park- och naturmark.....	103

Referenser

Bakgrund

Parkplan Älvsjö omfattar den mark som Stockholms stad äger och förvaltar inom stadsdelsområdet. Den senaste parkplanen för Älvsjö togs fram år 2006. Parkplanen ska uppdateras med ett intervall på cirka 10 år.

Syftet med parkplanen är att:

- ▶ Vara underlag för stadens fysiska planering.
- ▶ Kartlägga behov av skötsel- och investeringsåtgärder för att bevara och utveckla park- och naturmarkens karaktärer och värden.
- ▶ Vara underlag för investering och skötsel i det årliga budgetarbetet.
- ▶ Vara underlag för drift och underhåll av park- och naturmark.

Strategiska dokument

Viktiga underlag för parkplanen är Stockholms översiktsplan, Den gröna promenadstaden, Stockholms parkprogram och sociotopkartan. Översiktsplanen är under bearbetning och kommer att förtydligas beträffande stadens grönstruktur.

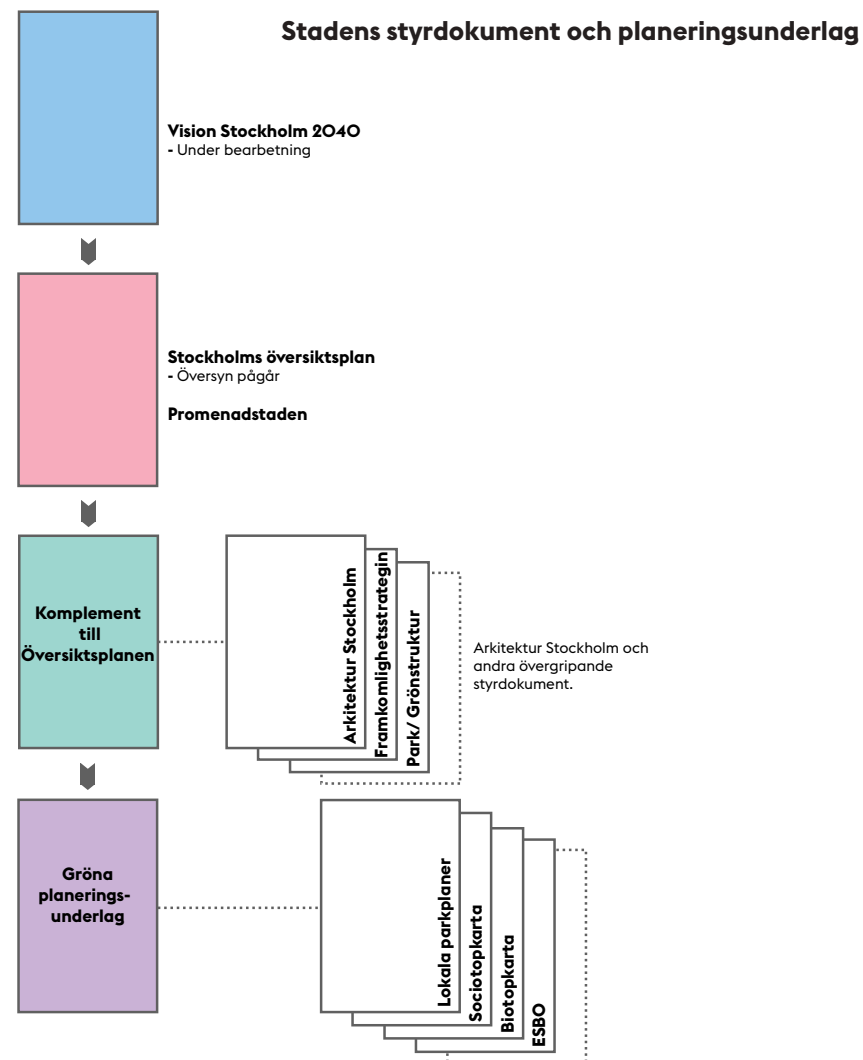
Promenadstaden, Stockholms översiktsplan från år 2010 utgör ett viktigt strategiskt dokument för staden. I den pekas fyra stadsutvecklingsstrategier ut för en hållbar tillväxt i strävan att nå stadens långsiktiga mål. De mål som är tydligast för bebyggelseutvecklingen är:

- ▶ Fortsätt att stärka centrala Stockholm
- ▶ Satsa på attraktiva tyngdpunkter
- ▶ Koppla samman stadens delar och
- ▶ Främja en levande stadsmiljö i hela staden

Den gröna promenadstaden, är ett tillägg till översiktsplanen som innehåller mål, strategier och vägledning för planering, utveckling och skötsel av stadens parker och naturområden. Strategierna kompletterar översiktsplanens fyra stadsbyggnadsstrategier och preciserar planeringsinriktningar som beskrivs i översiktsplanens fokusområden: "Idrott, rekreation och attraktiva grönområden". Den gröna promenadstaden är vidare ett paraplydokument för andra styrdokument och planeringsunderlag inom det gröna området, såsom Stockholms parkprogram och stadsdelsområdenas lokala parkplaner. Den gröna promenadstaden har många beröringspunkter med systemdokumentet Arkitektur Stockholm, som är stadens strategi för gestaltning av byggnader och offentliga rum.

Stockholms parkprogram, som är under bearbetning, blir ett praktiskt verktyg i arbetet med parker och natur i stadens olika processer. Parkprogrammet innehåller generella mål, program, råd och riktlinjer för stadens park- och naturmark.

Sociotopkartan och **Sociotophandboken** från 2003 beskriver och analyserar upplevelsevärden inom stadens gröna friytor. En uppdatering av sociotopkartan har utförts under år 2014.

Översiktskarta Stockholms stad

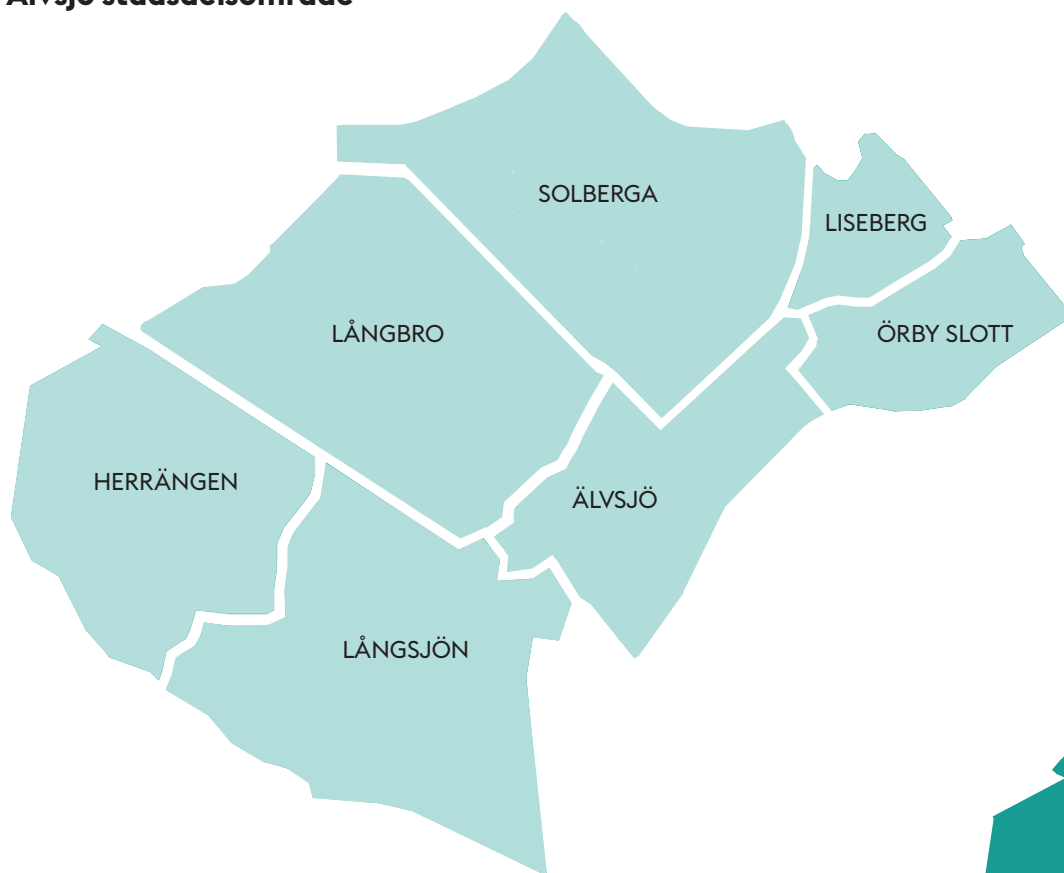
Älvsjö är ett av Stockholms 14 stadsdelsområden och är beläget i söderort. Stadsdelsområdet består av blandad bebyggelse med villor och flerfamiljshus från olika tidsepoker. I anslutning till bostadsområdena finns flera parker och naturområden. Dessutom finns en badplats vid Långsjön.

Den centrala delen av Älvsjö är belägen nio kilometer söder om Stockholms city. Pendeltåg trafikerar sträckan och tar cirka tio minuter. Vid Älvsjö station finns ett cykelgarage och ett flertal bussar som trafikerar stadsdelsområdets olika delar.

Stadsdelsområdet har ett centralt läge med goda kommunikationer vilket ger möjligheter att utveckla Älvsjö som knutpunkt ytterligare. I stadens översiktsplan, Promenadstaden, är Älvsjö utpekad som en av stadens tyngdpunkter.

Översiktskarta

Älvsjö stadsdelsområde

De stadsdelar som tillsammans utgör stadsdelsområdet Älvsjö är Örby slott, Liseberg, Solberga, Långbro, Älvsjö, Herrängen och Långsjö. I denna parkplan är stadsdelarna beskrivna utifrån fyra delområden. Dessa är Örby slott- Liseberg, Solberga, Långbro- Älvsjö och Herrängen- Långsjö.

Inledning

Stadsdelsområdets parker och naturområden är av olika karaktär och storlek. Områdernas storlek, innehåll och utformning är avgörande för deras funktioner för sociala och rekreativa värden.

Inom stadsdelsområdet finns bland annat en bemanad parklek, Kristallparken. I parken finns varierande lekutrustning för barn i alla åldrar och djurhus med höns och kaniner. I parken finns en plaskdamm som används för bad under sommarhalvåret. Intill dammen finns en gräsyta som under vintern spolas till en isbana för skridskoåkning. Intill finns även gräsytor som används för bollspel och en pulkabacke.

I anslutning till Älvsjö station skapas en stadsdelspark genom att ett antal befintliga parker upprustas och kopplas samman. En av dessa är Prästgårdsparken, som har höga värden för rekreation och hälsa. Genom parken löper en bäckfåra som kantas av slingrande grusade gångvägar och blomprakt.

Även i Långbro finns en stadsdelspark, Långbroparken, som anlades i rekreationssyfte i ett tidigare sjukhusområde. Idag är parken en populär mötesplats som innehåller en stor damm som omges av gräsytor och högvuxna lövträd. De äldre institutionsbyggnaderna är bevarade och ombyggda till bostäder och skolor. Det finns även ett flertal mindre parker och torg som är viktiga för den sociala sammanhållningen.

Prästgårdsparken i Solberga.

Inom stadsdelsområdet finns även ett antal välbesökta och värdefulla naturområden som erbjuder bostadsnära natur och används för bland annat promenad och naturlek. Stadsdelsområdet har tre skogar som är populära för motion och friluftsliv, varav Älvsjöskogen är den största. Skogen innehåller höga naturvärden och klassas som ett kärnområde för biologisk mångfald. Skogsområdet är nära 100 hektar stort och har nyligen blivit naturreservat.

Stadsdelsområdet innehåller ett antal kulturhistoriska miljöer som utgörs av slott och gårdar med anor från 1500- 1600 talet. Dessa miljöer bidrar till stadsdelsområdets unika karaktär och varierande stadsbild.

Längs Långsjön finns en strandpromenad med fin utsikt. I den södra delen finns en populär badplats som kallas Långsjöbadet. Badplatsen har sandstrand, bryggor, stora gräsytor och en caféverksamhet.

Parkerna och naturområdena bildar ett nätverk som kopplar ihop olika områden. Men trafikerade vägar och järnvägsspår utgör barriärer som separerar Älvsjö och dess stadsdelar från varandra och från omgivande stadsdelar. Barriärerna försämrar kopplingarna mellan stadsdelarna men även tillgängligheten till parker och naturområden. En av utmaningarna ligger i att minska barriärerna så att en mer sammanhållen stadsbild kan uppnås.

Sammanfattning av strategier

1

Älvsjös gröna karaktär

Stadsdelsområdets karaktärsdrag och gröna kulturvärden ska förvaltas. Åtgärder som vidtas ska syfta till att värna och utveckla områdets kvaliteter och värdefulla kulturmiljöer.

De gröna karaktärsdragen som utgångspunkt vid förnyelser av parker.

Utveckling av gröna stråk och mötesplatser.

Utveckling av mötet mellan land och vatten.

2

Älvsjös gröna vardagsrum

Stadsdelsområdets parker ska bidra till ett rikt och hälsosamt stadsliv och möta den växande befolkningens behov. Tillgången till gröna mötesplatser och samband ska vara god.

Utveckling av parker med höga upplevelsevärden och plats för alla.

Allmänhetens engagemang tas tillvara.

Förbättrade processer vid samutnyttjande av park- och naturmark.

3

Älvsjös ekologiska infrastruktur

I stadsdelsområdet ska ett rikt växt- och djurliv värnas och en hållbar grönstruktur vidareutvecklas för att bidra till stadens klimatanpassning och mångfald av ekosystemtjänster.

Gröna samband förstärks genom utökad samverkan.

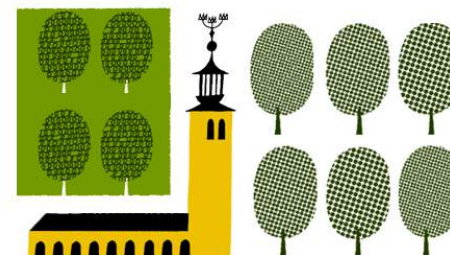
Användning av parkernas grönska och vatten för klimatanpassning.

Utveckling av stadsodling för en ökad biologisk mångfald.

4

Skötsel av Älvsjös park- och naturmark

Stadsdelsområdets parker och naturområden ska skötas så att de kan möta en växande befolkning. Skötseln ska syfta till att skapa bättre parker som klarar ett ökat slitage.

Utveckling av hållbara och tåliga parker.

Utveckling av parkskötseln för en ökad biologisk mångfald .

Förbättrad parkskötsel genom processer och att nya metoder utvecklas.

Älvsjös gröna karaktär

Älvsjös parker och grönområden är viktiga karaktärsskapande element som binder samman stadsbilden. Bebyggelsen har vuxit fram utifrån landskapets naturliga landformer. I Älvsjö har människor sedan länge levt av och brukat jorden. Därför finns det idag flera platser med höga kulturhistoriska värden som är identitetsskapande och ger området en varierande stadsbild.

Variationen i topografi och berggrund tillsammans med växlingar i temperatur, nederbörd och vind, är och har varit viktiga förutsättningar för hur naturen har bildats och utvecklats. En gång i tiden var Älvsjö ett jordbrukslandskap där de naturliga landformerna tydligt kunde urskiljas. Även idag finns flera element som bidrar till att göra det ursprungliga naturlandskapet i Stockholm tydligt. Dessa landformer har en viktig betydelse för stadens karaktär och betraktas som regionalt värdefulla.

Stadsbild och identitet

Stockholmslandskapet är tydligt präglad av sitt geografiska läge i skärningspunkten mellan Mälaren och Östersjön. Vattenytor, förkastningsbranter, åsar, strandpartier och dalstråk är starka landskapselement som utgör grunden för stadens landskapsbild och skönhet.

I söderort är sprickdalslandskapet tydligt med långa åsar, förkastningsbranter och vattenytor. Landskapet karakteriseras även av bergsryggar med hållmarker, sluttningar med moränjordar och dalgångar med finkornigt jordmaterial. På några platser öppnar sig större plana gräsytor som ursprungligen varit

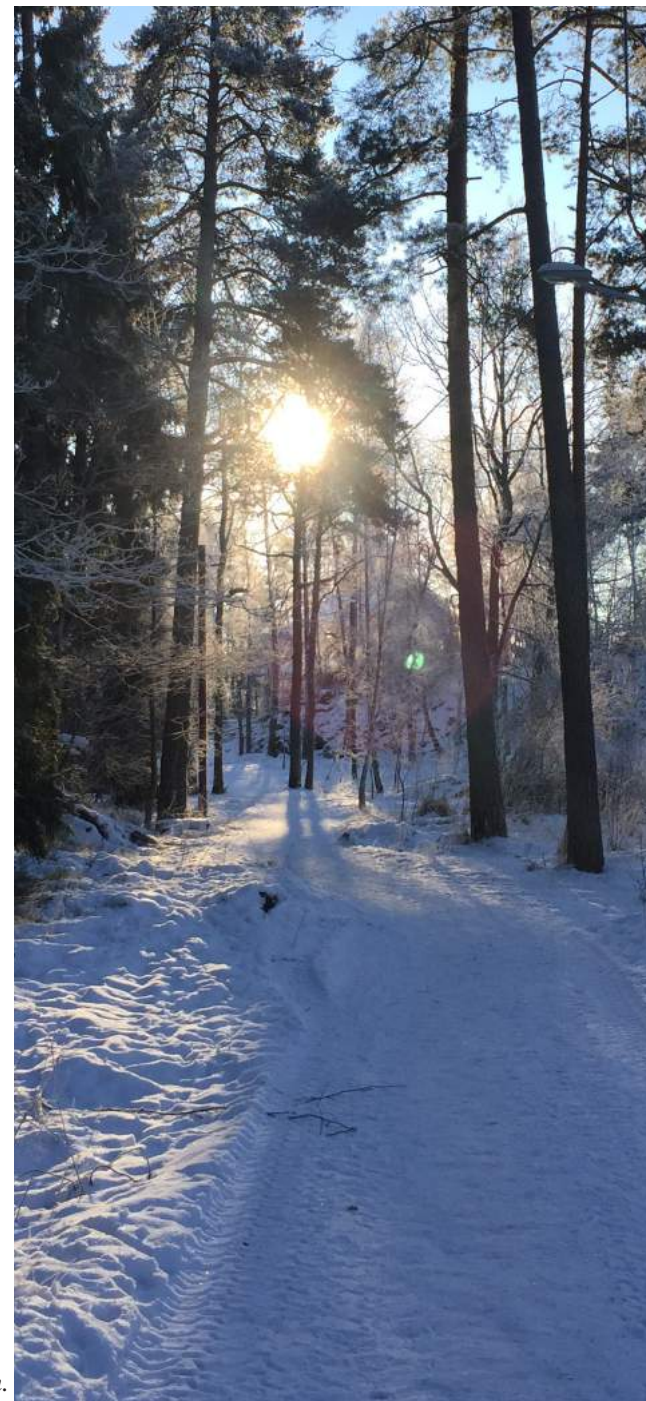
sjöbotten eller uppodlad åkermark. Den uppodlade åkermarken fanns i dalgångarna. Dalgångarna är stora landskapsrum som är viktiga för förståelsen av det ursprungliga landskapet.

De öst-västliga förkastningsbranterna är ett av stadens viktigaste landskapsdrag. Branterna utgörs av norr-vända och vegetationsklädda bergssluttningar som bevarats eftersom de inte varit lämpliga att bebygga. Idag utgör de starka landskapselement med stor betydelse för stadens landskapsrum och horisontlinjer.

Topografin och landskapets karakteristiska landformer som berättar om stadens och olika platserns historia bör bevaras och synliggöras. Även i mindre parker och grönområden kan små landformer urskiljas som bland annat klipphällar, bäckar och strandlinjer.

Under de senaste tvåhundra åren har staden förändrats genom att vissa partier av höjderna schaktats bort och sänkor och mindre sjöar har fyllts igen. En av dessa är Sjöängen, tidigare "Kyrksjön" i Örby slott. En gång i tiden var området en stor sjö med förbindelse till Magelungen och Årstaviken.

Vinter i Älvsjöskogen.

Landformer

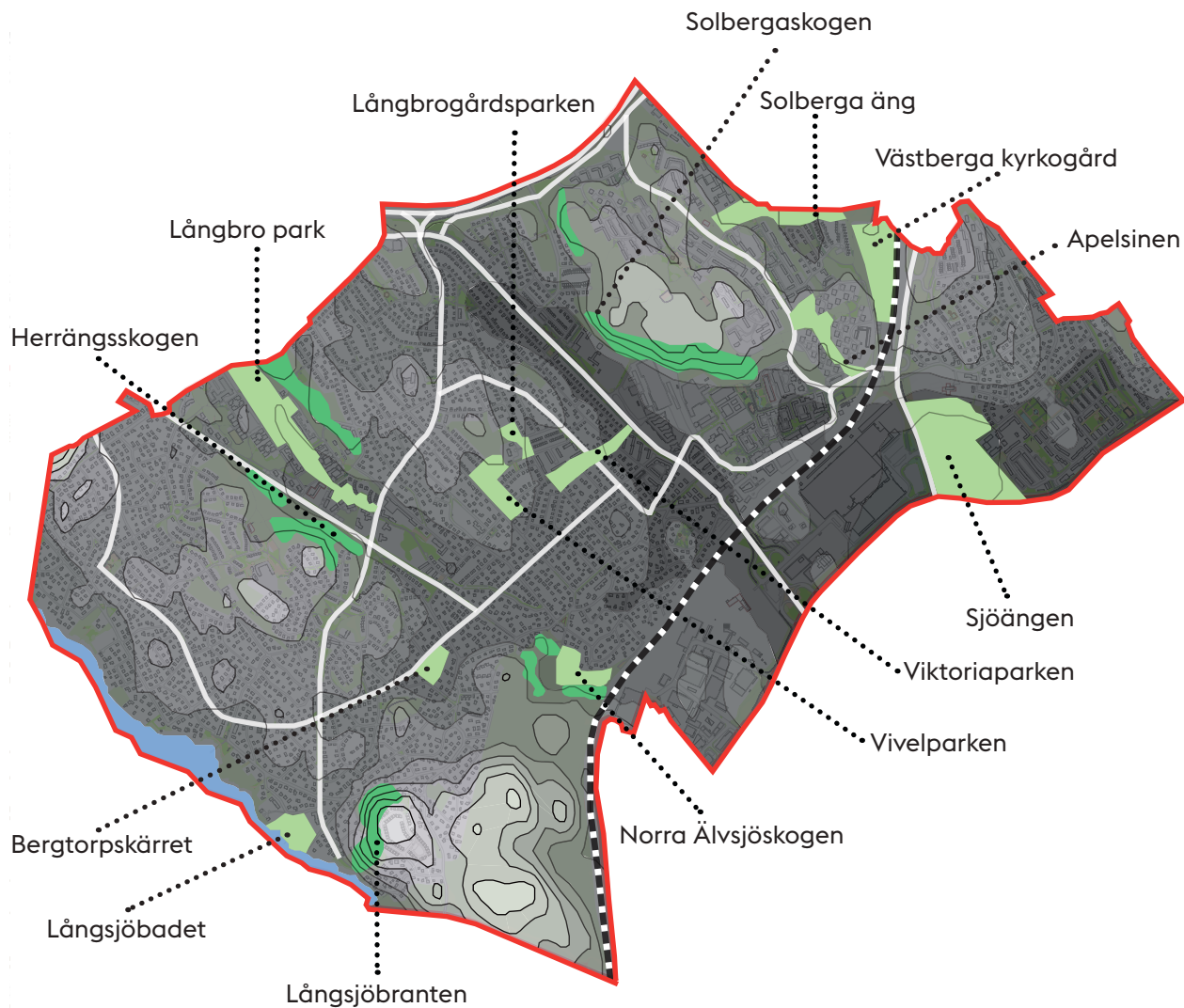
Elementen som tydliggör det ursprungliga naturlandskapet återkommer i flera av stadens parker och grönområden och bidrar då till en upplevelse av ”gröna väggar” och ”gröna golv” (se karta). Topografin inom stadsdelsområdet varierar och har inslag av dramatiska partier. I Herrängen, Långsjö och Solbergå är variationen stor med tydliga höjdtoppar och djupa dalar. Variationen är särskilt tydlig där Långsjöbranten skär ner i Långsjöns södra spets och ger landskapet en kraftig siluettverkan. Mot Älvsjö centrum är landskapet flackare och innehåller ett flertal sankpartier, bland annat Sjöängen.

Dalstråk och sprickdalar

Mellan Solbergaskogen och Långbro gård finns ett dalgångsstråk som ansluter till Sjöängen i öster. Dalstråket ingår i ett längre samband mellan Hägersten och Rågsved. I Älvsjöskogen finns flera mindre sprickdalar som innehåller granskog eller våtmarker. Långsjön är belägen i djup sprickdal med nordväst-sydöstlig riktning.

Förkastningsbranter och åsar

Förkastningsbranten Långsjöbranten är belägen intill Långsjön och är ett karakteristiskt element. I Solbergaskogen, Älvsjöskogen och intill Långsjön finns flera branta åsar. I Solbergaskogen finns även en långsträckt bergsrygg i den södra delen. Även från andra parker och grönområden erbjuds fina utblickar över omgivningen, bland annat från Kvarnbacken, en nord-sydlig bergsrygg i Örby slott.

Landformer av betydelse för stadens karaktär. Skala 1: 30 000 (A4). Källa: Stadsbyggnadskontoret och Gatu- och fastighetskontoret, 2004.

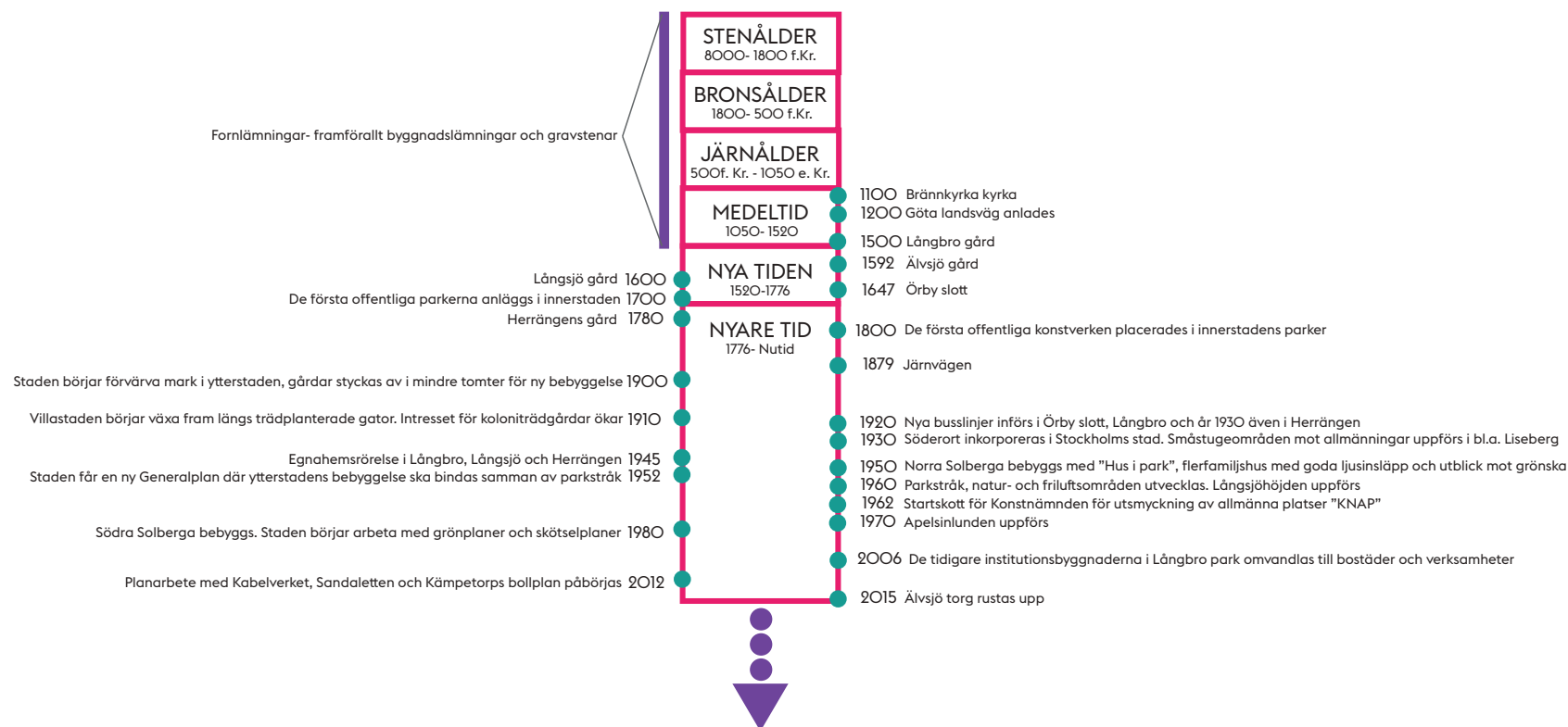
Teckenförklaring

Gröna väggar

Gröna golv

Gråskalan anger höjdsättningen, där ljus är toppar och mörkt är dalar.

Tidslinje

Landskapsformerna har under historien gett förutsättningar för hur människor har kunnat leva och bo inom området Älvsjö. Flera av stadsdelsområdets karaktärsdrag och gröna kulturvärden som vi ser idag formades redan för flera hundra år sedan. Följande sidor beskriver hur Älvsjö har vuxit fram, från de första spåren av mänsklig verksamhet till dess utformning idag. Tidslinjen innefattar några av de viktiga historiska händelserna som påverkat Älvsjös gröna karaktär. Specifika händelser förklaras närmare under följande sidor.

Tidslinjen sammanfattar flera av de historiska händelser som kommer beskrivas under kapitlet. De första spåren av mänsklig verksamhet är fornlämningar från stenålder till medeltid. Kring medeltiden var Älvsjö ett jordbrukslandskap. Fram till nyare tid uppfördes ett antal gårdar och slott, varav man kan se flera än idag. Vid 1900- talets början ökade befolkningen och efterfrågan på bostäder. Staden började att förvärva mark i ytterstaden. Under följande år uppfördes ett stort antal villor, radhus och flerfamiljshus.

Inspängt i bebyggelsen anlades tyngdpunkter med funktion som mötesplatser och närservice. Runt bebyggelsen anlades parker och naturområden för umgänge, gemenskap, lek och rekreation. Inom områdena placerades flera konstverk som inbjuder till kunskap och reflektion. Stadsdelsområdets framväxt har skapat, utvecklat och präglat dagens parker. De historiska och moderna händelserna har format Älvsjö under en lång tid. Idag är variationen av olika miljöer och bebyggelse från olika epoker är ett av Älvsjös starkaste karaktärsdrag.

Första spåren av mänsklig verksamhet

Människor har bott i Stockholmstrakten sedan inlandsisen började dra sig tillbaka för omkring 10 000 år sedan. Idag kan man hitta spår efter dessa människor som visar hur de bodde och levde. I Älvsjö finns de tydligaste spåren vid Solbergaskogens södra del där man funnit bland annat älvkvarnar från bronsåldern och flera gravfält från järnåldern.

Fornlämningar

En fornlämning är en lämning efter människors verksamheter under forna tider. Lämningen ska ha formats genom äldre tiders bruk före år 1850. I Sverige är den centrala lagen för fornminnen Kulturminneslagen som ger ett betydande skydd för särskilt viktiga delar av kulturarvet. Även Miljöbalken ger skydd till natur- och kulturresevat och riksintressen. Kommunerna ansvarar gentemot Plan- och bygglagen som anger hur mark- och vattenområden ska användas och hur den byggda miljön ska utvecklas.

Fornlämningsområdena förändras ständigt av skador, nedbrytning, slitage, utarmning av flora och negativ påverkan av vegetation. Vid upprustningar bör därmed en kulturhistorisk utredning om platsens värde ingå i arbetet. För att bevara och värna om lämningarna bedrivs fornlämningsvård. Arbetet syftar till att göra lämningarna synliga och tillgängliga genom att hålla efter gräs och sly. En viktig del i arbetet är även att vid de mest intressanta lämningarna placera ut informationsskyltar.

Fornminnesvård och naturvård kan många gånger gå hand i hand. Väletablerade rötter från träd och buskage binder ihop marken och kan förhindra erosioner som kan skada fornminnena. Genom att behålla fornlämningsområdets bärande och karakteristiska träd och buskage kan miljön vara grönskande och inbjudande samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras.

Spåren i Älvsjö

Inom stadsdelsområdet finns cirka 50 kända fornlämningar. Dessa består framförallt av gravfält och boplatslämningar vilket vittnar om att de varit koloniserade under förhistorisk tid. Nya inventeringar och arkeologiska undersökningar gör att man ständigt hittar information om fler.

En stor del av fornlämningarna är belägna i södra Solberga där det i utkanten av Solbergaskogen finns stensättningar. Liknande stensättningar finns även i den södra delen av Långbro. I Herrängen och Långsjön finns färre fornlämningar. Dessa är utspridda längs Långsjön. Även i Örby slott och Liseberg är antalet fornlämningar färre och placeringarna mer utspridda. Göta landsväg (nr 51) är en lämning som löper genom hela stadsdelsområdet från Årsta i öster till Huddinge i väster. Lämningen ingår i ett längre samband och har anor från järnåldern. Under 1200-talet förlängdes vägen och kopplade samman Stockholm med Götaland i söder, därav namnet. Vägen följer de naturliga landformerna och kantas av ett flertal fornlämningar.

Gränstavla av järn på gränsen till Huddinge (nummer 5).

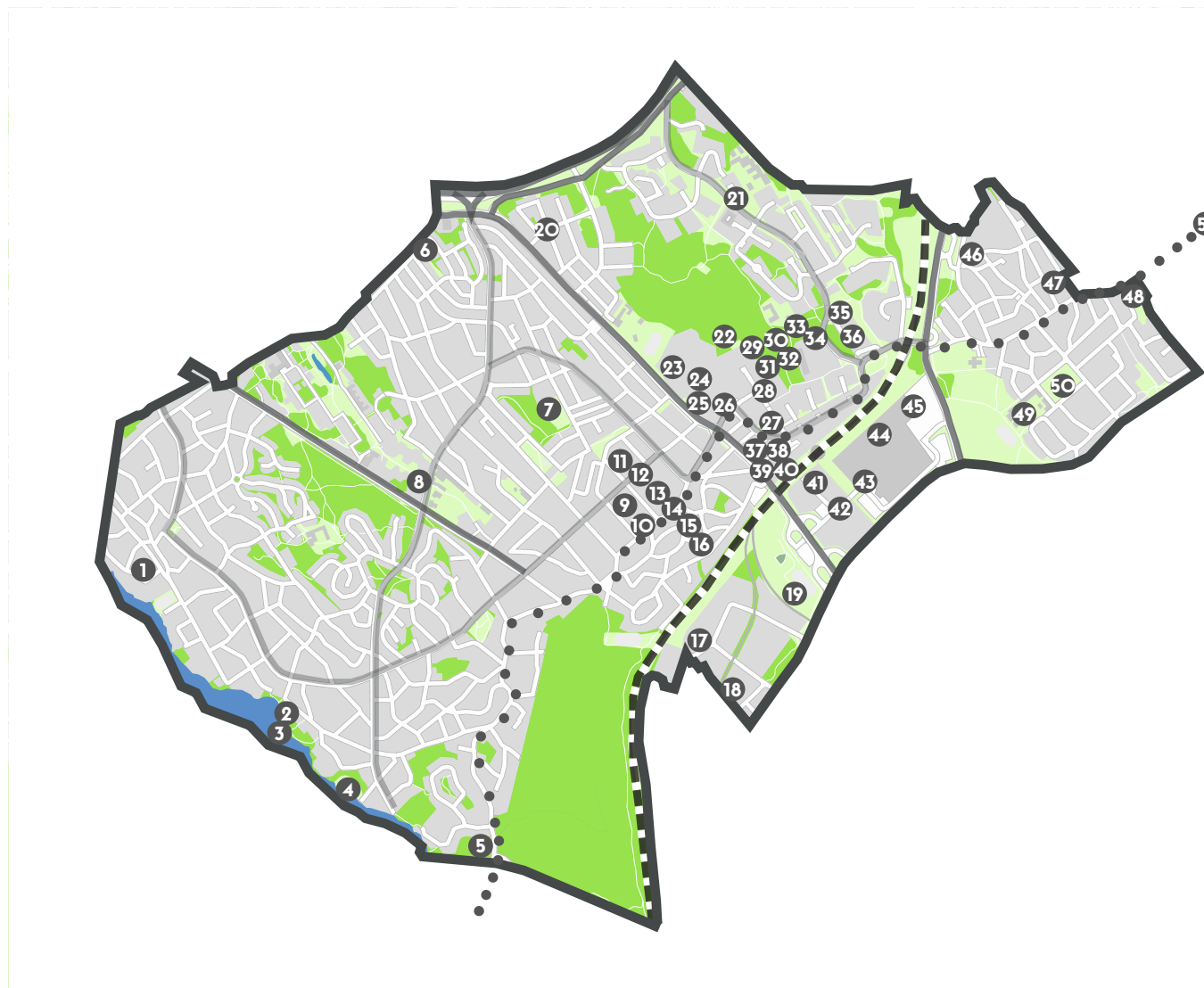

Ordens kors i gjutjärn i Solberga (nummer 20).

Fornlämningar i karta

Karta över kända och registrerade fornlämningar i Älvsjö. Stadsdelsområdets park- och naturmark som ingår i något av fornlämningsområdena är Örby slottspark (1), Kvarnbacken (10), Lerkrogsparken (27), Solbergaskogen (33), Natur vid Folkparksvägen-Sandalmakarbacken (44), Stråk vid Solbergaskolan (47), Långbroparken (67), Långbrogårdsparken (69), Stråk längs Mickelbergsvägen (86), Långsjöbadet (112) och Strandängen (113).

På följande sida finns en mer detaljerad beskrivning av respektive nummer i kartan.

Älvsjös fornlämningar. Numreringen hänvisar till ungefärliga positioner för specifika lämningar.
Lämning nr 51 som prickad linje. Skala 1: 30 000 (A4). Källa: Fornsök, 2002.

0 500 1000 m

TECKENFÖRKLARING

Herrängen- Långsjön

1. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 151:1. Borttagen bebyggelselämning under villabebyggelse.
2. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 205:2. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
3. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 205:1. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
4. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 204:1. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
5. Övrig kulturhistorisk lämning, Huddinge 217:1. Gränstavla av järn. På tavlan står 1962 Stockholms län. Ovanför vardera texthalva är vardera läns landskaps- och stadsvapen och ett kungligt sigill.

Långbro

6. Fornlämning, Brännkyrka 156:1. Milstolpe med inhuggen text i sten, daterad nyare tid.
7. Bebyggelselämningar, Stockholm 859. Långbro gård uppfördes under 1700-talet. Långbro by, som anlades tidigast år 1454, kan antas ha legat på samma plats.
8. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 150:1. Stensättning under Långbro sjukhus.
9. Fornlämning, Brännkyrka 63:1. Stensättningar (gravar) på privata tomter, daterade Bronsålder- Järnålder.
10. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 62:1. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
11. Fornlämning, Brännkyrka 59:1. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
12. Fornlämning, Brännkyrka 60:3. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
13. Fornlämning, Brännkyrka 60:2. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
14. Fornlämning, Brännkyrka 60:1. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
15. Fornlämning, Brännkyrka 61:1. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
16. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 61:2. Stensättning.
17. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 134:2. Ursprungligt läge för stenen med älvkvarnar som idag är placerad vid Lerkrogen.
18. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 135:1. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
19. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 136:1. Fornlämningsliknande bildning under asfaltering och byggnader, datering okänd.

Solberga

20. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 162:1. Minnesmärke av ordens kors i gjutjärn, daterad nyare tid.
21. Övrig lämning, Brännkyrka 229:1. Fynd av silverskatt, daterad nyare tid.
22. Fornlämning, Brännkyrka 218:1. Husgrund i naturmark, daterad Stenålder- Bronsålder- Järnålder- Medeltid.
23. Övrig lämning, Brännkyrka 57:1. Högliknande lämning, datering okänd.
24. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 56:2. Hällristningar och ursprunglig plats för älvkvarn, daterade Stenålder- Bronsålder.
25. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 58:1. Stensättningar (gravar) under bebyggelse, daterade Bronsålder- Järnålder. Eventuellt fornområde vid ekbacken intill.
26. Fornlämning, Brännkyrka 56:1. Sten med cirka 80 stycken älvkvarnar, daterad Stenålder- Bronsålder. Har flyttats cirka 250 meter.
27. Fornlämning, Brännkyrka 134:1. Välbevarad sten med cirka 120 stycken älvkvarnar, daterad Stenålder- Bronsålder. Har flyttats och är belägen intill Lerkrogen.
28. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 52:1. Stensättningsliknande lämning på privat tomt. Synliga stenar, datering okänd.
29. Fornlämning, Brännkyrka 53:1. Gravfält med 12 stycken fornlämningar, daterade Stenålder- Bronsålder- Järnålder.
30. Fornlämning, Brännkyrka 51:1. Gravfält med 6 stycken fornlämningar, daterade Stenålder- Bronsålder- Järnålder.
31. Fornlämning, Brännkyrka 220:1. Stensättningar (gravar) under buskage, daterade Bronsålder- Järnålder.
32. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 219:1. Tomt bestående av 4 stycken husgrunder, daterade Medeltid- nyare tid.
33. Fornlämning, Stockholm 763. Boplatz med kulturlager med lera och keramik, daterad Stenålder- Bronsålder- Järnålder.
34. Fornlämning, Brännkyrka 54:1. Gravfält med 60 stycken fornlämningar, daterade Stenålder- Bronsålder- Järnålder.
35. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 55:1. Stensättningar (gravar) under flerfamiljshusbebyggelse, daterade Bronsålder- Järnålder.
36. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 221:1. Stensättningsliknande bildning i naturmark, datering okänd.
37. Övrig kulturhistorisk lämning, 64:4. Stensättning, datering okänd.

38. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 64:3. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
39. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 64:2. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
40. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 64:1. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
41. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 41:1. Stensättningar (gravar), daterade Bronsålder- Järnålder.
42. Övriga lämningstyper, Brännkyrka 41:2. Fornliknande bildning.
43. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 40:1. Borttagna stensättningar, datering okänd.
44. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 225:1. Borttagna stenar med älvkvarnar, datering okänd.
45. Övrig lämning, Brännkyrka 39:1. Lämningar under parkeringsplatser, datering okänd.

Örby slott- Liseberg

46. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 196:1. Sten för våghållning från nyare tid som har inhuggits med 26/ KE/ 1768. Stenen har förmodligen flyttats och är belägen på privat tomt på Fackelvägen 12.
47. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 217:1. Igenväxt husgrund av tegel, daterad Medeltid- nyare tid.
48. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 196:1. Cirkulär kvarngrund av tegel, sten och cement som täcks av jordmassor, daterad Medeltid- nyare tid.
49. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 45:1. Stensättningar (gravar), under Sjöängsskolan, daterade Bronsålder- Järnålder.
50. Övrig lämning, Brännkyrka 154:1. Örby slott daterad nyare tid. Tvåvåningshus med säteritak och två flyglar. Uppgift om "Drottning Kristinas sten" vid slottet och ett ordens kors.

Samtliga

51. Övrig kulturhistorisk lämning, Brännkyrka 34:2. Cirka 5700 meter lång färdväg. Den ungefärliga äldre vägsträckningen löper utmed nuvarande gator. Örby- Liseberg och vidare genom Solberga kallas sträckan idag Götalandsvägen. Efter Solberga löper vägsträckningen mot Sjättenovembervägen- Långsjövägen- Myrvägen- Korkskruven- innan den passerar kommungränsen mot Huddinge. I öster fortsätter vägen och löper över Årstafältet. Datering järnåldern.

Brännkyrka kyrkogård.

Kulturhistoriska miljöer

Under stormaktstiden koncentrerades markägandet och stora delar av marken var i adlig ägo. Älvsjötrakten är en gammal kulturbygd med flera kulturhistoriskt värdefulla områden och byggnader. Dessa har pekats ut i inventeringar av Stockholms stadsmuseum och i Stockholms översiktsplan och parkprogram. Miljöerna som ingår består av en kyrkogård, institutionsbyggnader, villabebyggelse och äldre byggnader med tillhörande parker.

Brännkyrka kyrkogård

Brännkyrka kyrka antas ha anor från 1100- talet och gränsade till dåvarande Kyrksjön. Efter en utdikning kring år 1920 blev sjön stora öppna ängar som man kan se kring mässan och Åbyvägen idag.

Första gången kyrkan nämns är år 1324, då med namnet Wantörskyrkan. Efter ett flertal bränder fick kyrkan under 1400- talet sitt nuvarande namn. Under kyrkans tid har bland annat Gustav II Adolf och Kung X Gustavs kroppar under en tid förvarats på platsen. Kring år 1875 började området runt kyrkan och längs Götalandsvägen att bebyggas och en villastad växte fram. Idag är kyrkogården belägen i brynet mellan villabebyggelse och Sjöängen. Mellan kyrkogården och den tungt trafikerade Åbyvägen finns flera uppvuxna träd som bidrar till att skapa en lugn, fridfull och grön oas med utblick mot Sjöängen. Kyrkan och kyrkogården är välbesökta, har höga sociala värden och är skyddade enligt kulturminneslagen.

Bebyggelsen i Långbroparken

Långbro mentalsjukhus byggdes i början av 1900-talet och öppnades år 1910. Sjukhusparken formades utifrån dåvarande ideal med engelsk romantisk stil med tyska influenser. Än idag kan man se parkens ursprungliga utformning med en central damm och öppna gräsytor som kantas av alléer och trädgrupper. Centralt för patienternas rehabilitering var arbete vid fruktträd, odlingar, växthus och drivbänkar, som en form av terapi. Samtidigt täckte frukten, bären och grönsakerna sjukhusets behov. Under sjukhusets tid var parken sluten och inhägnad av ett högt trästaket med bemannade portar. Från och med år 1980 påbörjades nedläggningen av sjukhuset och från år 2006 skedde en omfattande omvandling av området där de gamla byggnaderna bevarades och byggdes om till bostäder och arbetsplatser. Några av byggnaderna har klassats som kulturhistoriskt värdefulla. Nya bostadshus har även uppförts i parkens södra och norra delar. Parken är idag en välbesökt stadsdelspark som är en viktig tillgång och mötesplats i området.

Älvsjö villastad

Den äldsta delarna av Älvsjö villastad har anor från år 1908. Villorna hade oregelbunda tomter som kantas av grönska. Villorna kopplades samman av smala slingrande vägar. Den äldsta delen av villabebyggelsen innehåller kulturhistoriska värden som bör beaktas i den fysiska planeringen.

Örby slott.

Örby slott med tillhörande park

Örby slott var från början en stor herrgård som uppfördes år 1674. Slottet har en välbevarad exteriör i karolinsk stil med säteritak. Den tillhörande tomten gränsade mot dåvarande Kyrksjön och var mycket större än vad man kan se idag. På tomten anlades en barockträdgård med buxbomshäckar, blomsterrabatter, lindar i flerdubbla rader och en karpdamm. Under åren har slottet haft ett flertal ägare. Under 1900- talet styckades egendomen av och en villastad växte fram. 1940- talet restaurerades slottet och i samband med detta återställdes parkens dammar och alléer. Under 1950- talet köpte Stockholms stad slottet och resterande mark. År 1975 uppläts slottet och en del av marken till Vietnams ambassad. Resterande del av marken fungerar idag som en allmän park.

Långbro gård

Långbro gård är ett gammalt säteri med anor från 1500- talet. Till gården hörde en fruktträdgård, en engelsk park, dammar, nyttoodlingar och beteshagar. Gårdens egendom innefattade markområden med flera torp och gårdar mellan Solberga och Långsjön. Närmast gården fanns flyglar, paviljonger och flera ekonomibyggnader. Idag återstår endast den norra flygeln som liksom huvudbyggnaden har byggts om till bostäder. Delar av gårdens äldre fruktträdgård är välbevarad och är idag en allmän park som heter Långbrogårdsparken.

Älvsjö gård

Älvsjö gård är en herrgård med flyglar och anor från år 1592. Gården är belägen på en höjd nära Göta landsväg och hade en gång i tiden utsikt över Kyrksjön. Fram till 1700-talet innefattade gårdens egendom större markområden som senare styckades av. Idag är gården i privat ägo.

Herrängens gård

Herrängens gård uppfördes under 1780- talet och är belägen intill Långsjön. Från början hörde gården till Långbro säteri och bestod av en mangårdsbyggnad, ladugård, torp och två flyglar. Under 1900- talet revs ladugården och ett torp intill. Under åren har gården haft flera ägare och i början av 1900- talet styckades gården av för försäljning. Idag ägs gården av Stockholms stad och förvaltas av Stadsholmen. På gården drivs en caféverksamhet. Mellan gården och vattnet finns en allmän park med brygga och dansbana.

Långbro gård.

Herrängens gård.

Dammen i Långbroparken.

Mål

Vid förändringar av historiska byggnader och parker bör en kulturhistorisk bedömning alltid göras. Vid val av utformning, byggnadsmaterial och växtmaterial bör hänsyn tas till byggnadens eller parkens användning, estetik och historik. Skötsel och vård av parkernas kulturhistoriska element bör sammanställas i vårdplaner. Informationsskyltar om byggnadernas och parkernas historia bör förbättras i samband med upprustningar. Från ett stadsbyggnadsperspektiv vore det bra om staden ser över detaljplaner för att säkerställa en god och hållbar förtätning. I denna utveckling är det viktigt att bevara områdenas karaktärer med inslag av grönska och funktioner för biologisk mångfald genom att bevara värdefulla träd.

Långsjö gård

Långsjö gård är belägen intill Långsjön och har anor från 1600-talet. Från början var gården ett torp under Långbro gård. Till gården hörde flera ekonomibyggnader och närmast vattnet fanns ett stort badhus. I slutet av 1800-talet fick gården en ny ägare som uppförde två identiska byggnader som står parallellt mittemot varandra. Gården hade då en stor park och fruktträdgård som gränsade mot vattnet. Med tiden har egendomen styckats av och bebyggt med villor. Men byggnaderna som uppfördes under 1800-talet finns kvar och är idag bostäder. Det gamla badhuset har rivits, men spåren av stentrapporna som ledde dit finns kvar. Man kan även se spår av den gamla fuktträdgården vid Långsjöbadet.

Älvsjö gård.

Stadens utbyggnad

Samtidigt som flera av de äldre slotten och herrgårdarna uppfördes under 1700- 1800 talet tillgängliggjordes de första offentliga parkerna i innerstaden. Genom åren har stadens byggnader, parker och naturområden influerats av alltifrån europeiska stadsbyggnadsstilar till lokala trender men även av faktorer som samhällsekonomi och medborgarnas vardagsliv. Vid 1900- talets början var största delen av ytterstaden fortfarande ett jordbrukslandskap. Landskapet bestod av slotten, gårdarna och ett hundratals torp som var utspridda bland åkrar, bergknallar och tallskog.

De offentliga parkerna 1700-1800

De första offentliga parkerna var tidigare kungliga trädgårdar som användes till jakt och odling. I samband med att flera av trädgårdarna gjordes mer tillgängliga trycktes förordningar som klargjorde vilka som fick vistas där och hur man skulle uppföra sig. På detta sätt öppnades flera parker i innerstaden, bland annat Djurgården, Kungsträdgården och Humlegården. Vid 1800- talets början växte sig borgerskapet allt starkare. Gruppen efterfrågade umgängesplatser och mötesplatser där det fanns plats för hela familjen. Strömparterren blev år 1832 stadens första park som anlades med statliga medel. På liknande sätt uppfördes Berzelii park. Utmärkande för de första offentliga parkerna var exotiska växtmaterial och praktfulla blomsterplanteringar.

Lindhagenplanen 1800-1900

Från och med 1800- talets mitt expanderade staden kraftigt. Samtidigt hade invånarna ohygieniska levnadsvillkor och spädbarnsdödligheten var hög. År 1866 presenterade en kommitté under ledning av stadsplaneraren Albert Lindhagen den så kallade Lindhagenplanen. I planen ingick förslag på omfattande gaturegleringar som skulle föra in mer ljus och luft i bostadskvarteren. Parker skulle anläggas i närheten av bostäderna. De kuperade områdena var svåra att bebygga och kunde omvandlas till parker. I de höglänta områdena ansågs dessutom luften vara bättre samtidigt som de erbjöd visträckta utsikter över staden. Ett viktigt inslag i stadsplanen var även de breda och trädplanterade gatorna som Narvavägen och Karlavägen. Liknande tankar och stadsplaneregleringar hade introducerats i bland annat Paris, Wien och England.

Vid slutet av 1800- talet skulle parkerna vara så naturlika som möjligt. Trenden att anlägga praktfulla blomsterplanteringar avtog och istället planterades blommande buskage och inhemska löv- och barrträd. Andra stora skillnader var att alla ytor nu fick beträddas, någonting som möjliggjorde picknick och lek i större skala. I parkerna planerades även för vinteraktiviteter. Dessutom blev lek- och idrottsplatser allt viktigare element som anlades i anslutning till parkerna.

Villastäder 1900-1930

Vid sekelskiftet förvärvades mark i ytterstaden för att ge plats åt ny bebyggelse till den växande staden. Staden var mån om hur utvecklingen skulle styras genom att marken planlades och att man planerade för gator och ledningar. När marken bebyggdes tog man hänsyn till rikliga fornlämningsområden samtidigt som många av de äldre byggnaderna bevarades. Utanför tullarna växte trädgårdsstäderna fram med trädplanterade gator och ett enhetligt växtmaterial med fruktträd och bärbuskage. Under denna tid började de första industrierna att växa fram i ytterstaden. Flera så kallade kåkstäder växte fram, varav flera kom att bli självständiga municipalsamhällen.

Under 1900- talets början rådde bostadsbrist och visionen var bygga staden så att alla skulle ha råd med en bostad. Samtidigt började en koloniträdgårdsrörelse att växa fram. Tanken var att den mindre bemedlade befolkningen skulle få en hälsosam tillflyktsort med lek, rekreation och odling av nyttoväxter. Med influenser från kontinenten började stadsplanen för villastaden att upprättas av bland annat arkitekten och stadsplaneraren Per Olof Hallman. Inspirationen var hämtad från kontinenten, av bland annat de engelska trädgårdsstäderna och österrikaren Camillo Sitte. Sitte arbetade med upplevelsen av stadsrummet och betonade sammanhangen mellan husen. Istället för att skapa monotona hus ville Sitte skapa omväxlande gaturum.

Men nya markförvärv och spårvägar växte nya förorter fram. Ytterstadens villastäder anpassades till terrängen med svängande gator. Naturliga höjder bevarades för att bli parker eller offentliga rum. Byggandet reglerades hårt och man satte tydliga gränser mellan privata och offentliga rum.

Redan innan sekelskiftet såldes stora delar av Örby slotts tidigare egendomar till privata markexploatörer och området utvecklades med tiden till ett municipal-samhälle. Tomterna styckades av och såldes till egna-hemsbyggare. Stadsdelen saknade el, vatten, avlopp vilket gjorde att tomtkostnaderna kunde hållas nere. Dessutom saknade stadsdelen till en början ett fungerande vägnät och en fastställd stadsplan vilket gjorde att den tidiga bebyggelsen växte fram oreglerat som en kåkstad. År 1913 inkorporerades söderort i Stockholms stad. Mellan år 1908 och 1911 förvärvades och avstyckades marken som tidigare hade tillhört Älvsjö gård. Tomterna bebyggdes med cirka hundra stycken villor som stod klara år 1915. Mellan år 1920- 1930 genomförde staden ytterligare markinköp av bland annat Liseberg och Hägersten. Större delen av Älvsjö utvecklades under denna tid i privat regi som hade större frihet jämfört med de stadsdelarna som byggdes ut i stadens regi som fick ett mer välordnat intryck. Staden och den privata exploatören brukade teckna avtal om ansvarsfördelning gällande bland annat

avlopp och belysning. Men avtalen var ibland otydliga vilket ledde till flera långvariga tvister om rätten till bland annat upprättande av stadsplan, underhåll av vägar och kommunala el-, vatten- och avloppsledningar. Tvisterna kom att kallas Brännkyrkakriget. År 1926 tog staden beslut om att möjliggöra förvärv av eget hem på tomt. Upp till 90 procent av fastighetsvärdet kunde då belånas under förutsättning att huset byggdes med egen arbetsinsats. Efter år 1945 uppfördes flera av dessa i bland annat Långbro, Långsjö och Liseberg.

Funktionalismen 1930-1950

Under 1930- talet rådde trångboddhet och sanitära problem i innerstaden vilket var en av landets stora politiska frågor. Samtidigt insåg man att bostadsbehovet inte kunde tillgodoses med enbart hyreshusbyggnad i innerstaden och egnahem i ytterstaden. Med Stockholmsutställningen år 1930 och influenser från Tyskland förändrades stadsbyggnadsidealerna.

För att kunna svara mot efterfrågan på bostäder och som en reaktion mot stenstadens rätvinklighet, mörka gårdsmiljöer och brist på grönska började flerfamiljs-hus att uppföras i ytterstaden enligt funktionalistiska principer. Husen byggdes som fristående och smala punkt- och lamellhus som placerades så att alla lägenheter hade ett gott ljusinsläpp och utsikt mot grönska.

Husen placerades med hänsyn till den ursprungliga naturen med punkthus på höjderna och lägre lamellhus intill naturmark och grönskande parkstråk. Gränsen mellan det privata och offentliga rummet luckrades upp och den nya byggnadsstilen kallades "hus i park". Mellan 1930- och 1950 talet uppfördes flera flerfamiljshus i ytterstaden. Med inspiration från England uppfördes så kallade grannskapsenheter, bostäder i närheten av mindre centrumbildningar med närservice. Bostäderna närmast centrum skulle ha ett högt exploateringstal och bostäderna runtom skulle vara lägre. Parkstråk skulle göra det möjligt att nå centrum utan att komma i kontakt med biltrafik. Parallellt fortsatte småhusbebyggelsen som till skillnad från trädgårdsstäderna var typhus som uppfördes i striktare mönster. Planeringen av Solberga påverkades av de engelska stadsbyggandsidealerna. Området innehåller omväxlande och grönskande miljöer och innehåller två centrumbildningar, Kristalltorget och Klacktorget, med närservice. De växande industrierna ställde krav på marktillgång och en genomtänkt lokalisering. I öster gränsar Solberga till Västberga industriområde som uppkom i samband med att staden förvärvade mark som tillhört Västberga gård.

År 1946 fastställdes ett parkprogram av den dåvarande stadsträdgårdsmästaren Holger Blom. Blom hade i sin tur inspirerats av den tidigare stadsträdgårdsmästaren Osvald Almquist.

1950- talsbebyggelse med lamellhus vid Kristallvägen i Solberga.

Programmet betonade parkerna och grönområdenas sociala betydelse för den växande befolkningen. Förslagen innefattade bland annat ett parknät i ytterstaden som skulle ansluta till större natur- och friluftsområden i stadens yttre delar. Parknätet skulle vara stadsdelarnas offentliga rum med plats för lek, bollspel, picknick, evenemang och rekreation. Samtidigt skulle det skapa goda förbindelser mellan bostad, centrum och skolor. Byggnader och platser med höga natur- eller kulturhistoriska värden bevarades och integrerades i parkerna. Utformningen resulterade i ett samspel mellan landskap, bebyggelse och vegetation. Än idag utgör systemen av parkstråk som utvecklades under denna tid några av ytterstadens mest karakteristiska drag.

Hus i park och parkstråk vid Apelsinen.

Under Bloms tid utvecklades en ny parkstil med arkitekten Erik Glemme som förgrundsgestalt. Stilen hade målarlandskapet som inspirationskälla och kom att kallas Stockholmsstilen. Parkmarken utformades efter principen att den befintliga naturen i största möjliga mån skulle bevaras. Den tillgängliggjordes med gångvägar och platser för rekreation och förädlades genom plantering av passande vegetation. Höjdskillnader löstes ofta med granittrappor.

Den första parkleken, den bemannade lekplatsen, uppkom år 1938 i Vasaparken. Antal parklekar växte fram till mitten av 1980- talet då det fanns cirka 150 stycken. Senare trappades antalet ned, flera parklekar stängdes och vissa övertogs av föreningar. Parkteatern, den offentliga uteteatern uppkom år 1942 och blev ett mycket populärt inslag i parkerna.

Tunnelbaneförstäder 1950-1990

Den växande biltrafiken innebar ett problem och satte allt större prägel på stadsplaneringen. Gaturummen fick en tydligare trafikseparering mellan bilister, cyklister och fotgängare. Kring år 1950 bestämde staden att bygga en tunnelbana för att knyta samman innerstaden med ytterstaden. Med en ny generalplan för hur ytterstaden skulle utvecklas, tunnelbanan och nya förvärvade marker lades grunden för ytterstadens framväxt. Tunnelbanan gjorde det möjligt att bygga nya bostadsområden med flerfamiljshus längre ut från innerstaden. Visionen var att de nya områdena skulle erbjuda arbete, bostad och centrum, så kallade abc-städer. I de nya områdena utvecklades bostäder med en god tillgång till service, skolor, lekplatser, idrottsplatser och grönska. I söderort är Farsta centrum ett exempel på en abc-stad.

I den senare delen av epoken växlade formspråket från modernism till en mer traditionell byggnadsstil. Ett av utvecklingens nya ledord blev att återanvända redan exploaterad mark. Tunnelbanenätet har inte nått Älvsjö, varav stadsdelarna inte vuxit fram som tunnelbaneförstäder. Dock är delar av Långbro och Herrängen är belägna inom en kilometer från Fruängens tunnelbanestation.

Under 1960-talet ökade kraven på att bygga effektivare och tätare. Fokus som tidigare legat på att anpassa bebyggelsen till terrängen flyttades till att

anpassa terrängen till byggplatsen. Närmiljön kring den nya bebyggelsen var utsatt för hårt slitage samtidigt som de hårt packade terrasserna av sprängsten inte uppfyllde de nya planteringarnas krav på jordmån. Parkstråken och natur- och friluftsområdena utvecklades och kompletterades med större anläggningar för rekreation, samvaro och evenemang. Bostadsgårdarna var stora och innehöll stora fält av öppna gräsytor.

Sedan 1980-talet har staden främst vuxit fram på två olika sätt. Dels i samband med att mark frigjorts när verksamheter lagts ner eller vägar och kraftledningar lagts i tunnel och dels via förtätningar inom redan utbyggda områden. Grönplaner utvecklades för att säkerställa att de viktigaste parkerna och naturområdena bevarades och hur grönstrukturen kunde upprätthållas vid exploatering. Parkverksamheten inriktades på underhåll, upprustning och mindre nyanläggningar. För att skydda stora viktiga naturområden utformades skötselplaner och naturreservat bildades.

Nutid 1990- Idag

Stadens befolkning fortsätter att växa och det finns ett stort behov av att bygga nya bostäder. Idag pågår en fortsatt utbyggnad av Älvsjö, både inom större stadsutvecklingsområden och som punktvisa tillägg inom redan befintliga bostadsområden. Befolkningsunderlag och närheten till innerstaden ger stadsdelsområdet ett högt förtätningstryck. Även tillgången till vatten och

grönområden bidrar till Älvsjös attraktivitet. Älvsjö har dessutom ett strategiskt läge med en välfungerande kollektivtrafik med pendeltåg, vilket alltid varit en viktig förutsättning för stadens expansion.

Samtidigt är tillgången på offentliga miljöer begränsad vilket gör att utvecklingen av den gröna strukturen, områdets parker och naturområden, bör vara den centrala aspekten vid förtätning. Detta eftersom den gröna strukturen binder samman stadsbilden samtidigt som de är avgörande för att de nya bostadsområdena som växer fram ska vara trivsamma, varierande och goda miljöer att bo och leva i.

I Älvsjö finns de byggbara ytorna finns framförallt kring de större vägarna där marken är flackare. Möjligheten att omvandla befintlig bebyggelse är dock mindre eftersom stora delar utgörs av villaområden. Större nya bostadsområden och förtätningar planeras vid Älvsjö centrum, i Solberga och i Örbyområdet.

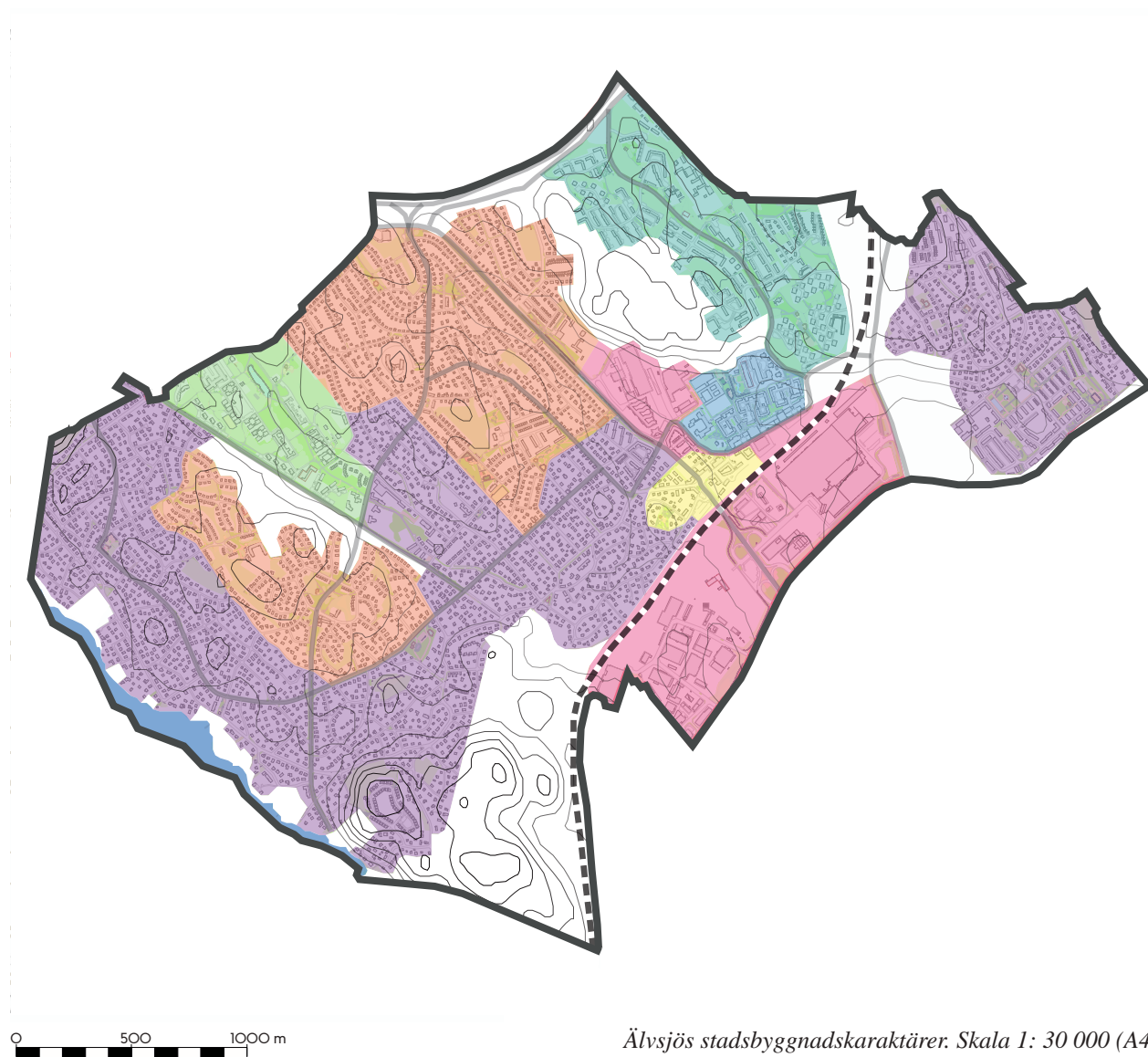
Utbyggnaden av Älvsjö

Stadens utbyggnad vuxit fram med tydliga årsringar där stadsbyggandet har präglats av olika tiders idéer och förhållningssätt.

Älvsjö består framförallt av gles bebyggelse med villor och flerfamiljshus med inslag av närparker och bostadsnära natur. Kring Älvsjö torg och mässområdet är bebyggelsen tätare och består till stor del av verksamhetsområden. Även gaturummen är präglade av olika byggnadsepokers ideal.

Kartan till höger visar Älvsjöns indelning i olika stadsbyggnadskaraktärer. På följande sidor följer en beskrivning av hur respektive stadsdel har vuxit fram.

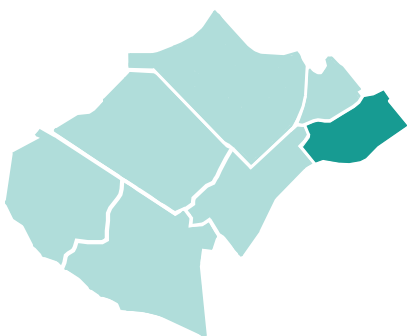
Älvsjöns stadsbyggnadskaraktärer

Teckenförklaring

- Smalhusstad
- Villastad
- Trädgårdsstad
- Verksamhetsområde
- Äldre förstad
- Institutionsområde
- Nyare stadsenklav

Älvsjöns stadsbyggnadskaraktärer. Skala 1: 30 000 (A4).
Källa: Stadsbyggnadskontoret, 2001.

Örby slott

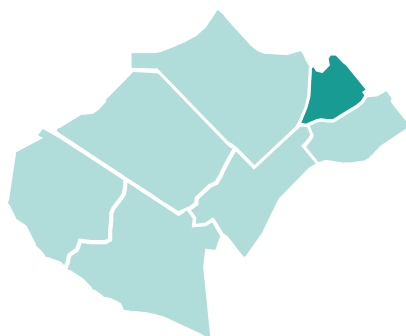
Terräng: Svagt kuperad.

Bebyggelse: Heterogen, domineras av villor från 1900- talets samtliga decennier med inslag av flerfamiljshus och kedjehus.

Historik och karaktär

Området dominerades en gång i tiden av Örby slotts-anläggning. I den västra delen finns Brännkyrka kyrka med anor från 1100- talet. Centralt i stadsdelen finns Örby slott med anor från 1600- talet. År 1897 såldes och avstyckades stora delar av slottets mark. Mellan 1920- 1930 har området bebyggt med varierande villor. Under 1920- talet infördes busslinjer i området. År 1927 uppfördes en samlingslokal som idag kallas Folkets hus. År 1950 byggdes flerfamiljshus på den sista marken runt slottsparken och i samband med detta byggdes även Sjöängsskolan.

Örby slott utgör idag en välbesökt stadsdelspark. Brännkyrka kyrka har en fin utblick mot landskapsparken Sjöängen. I övrigt innehåller stadsdelen ett antal närparker men även park- och naturstråk, bostadsnära natur och övriga gröna friytor.

Liseberg

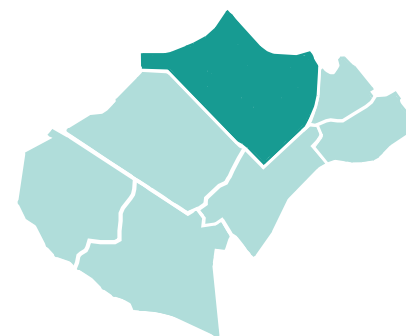
Terräng: Svagt kuperad, bestod en gång i tiden av barr- och lövskog.

Bebyggelse: Heterogen, domineras av villor från 1900- talet med inslag av flerfamiljshus.

Historik och karaktär

De första villorna uppfördes efter en avstyckning av Västberga gårds mark. Under 1920- talet uppfördes ett flertal hyreshus. Under 1930- och 1940 talet uppfördes småstugor. Mellan kvarteren planerades ett par mindre allmänningar med lekplatser, som Tre Kungars lund och Ringdanskroken. Under 1950- 1960 uppfördes Blomsterfondens pensionärshem. Under de senaste åren har flera tomter styckats av för att ge plats åt nya moderna hus och de äldre villorna har rivits eller ändrat karaktär.

Tre Kungars lund är belägen i stadsdelens västra del och utgör idag en naturpark. I övrigt innehåller stadsdelen två fickparker, bostadsnära natur, park- och naturstråk och övriga gröna friytor.

Solberga

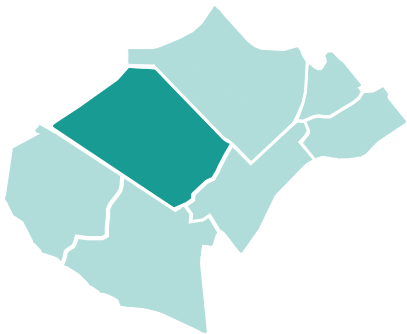
Terräng: Kuperad.

Bebyggelse: Heterogen, domineras av småstugeområden och småhusbebyggelse med inslag av punkthus och nyare bebyggelse.

Historik och karaktär

Nära Älvsjö centrum finns Solberga prästgård med anor från 1600- talet. Under 1930- talet avstyckades marken som tillhört Västberga gård. År 1939 började ett småstugeområde att byggas. Kring år 1950 uppfördes flerfamiljshusen på ömse sidor om Folkparksvägen med karaktären ”hus i park”. Folkparksvägen var till en början en återvändsgata från norr, men när markägandet skiftade kunde Solberga växa i söder. År 1970 byggdes Apelsinlunden och ett radhusområde. Under 1980- talet uppfördes lamellhus, punkthus och centrumhus närmast Älvsjö station.

Centralt för stadsdelen är den välbesökta naturparken Solbergaskogen. Intill skogen finns bland annat två stadsdelsparker, flera naturparker och bostadsnära natur.

Långbro

Terräng: Flackare, bestod en gång i tiden av jordbruksmark.

Bebyggelse: Heterogen, domineras av stora villor från 1900- talet med inslag av småstugor och flerfamiljshus.

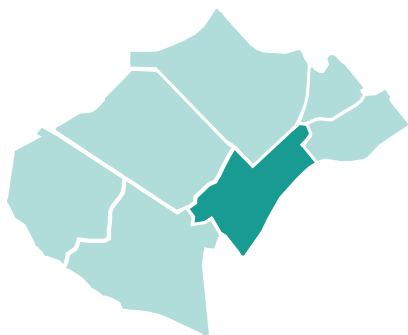
Historik och karaktär

Centralt i stadsdelen ligger Långbro gård med anor från 1400- talet. År 1899 började gårdens marker att styckas av och bebyggas med villor. År 1908 byggdes ännu ett villaområde intill gården. Långbro sjukhus uppfördes under 1900- talet. År 1920 invigdes Långbro sjukhusområde. Området har under åren övergått till en allmän park med bostäder och verksamheter i de tidigare institutionsbyggnaderna. År 1910 uppfördes en missionskyrka och år 1915 byggdes Långbrodalsskolan. Under 1920- talet infördes busslinjer i området. Under 1940- talet uppfördes större småstugeområden och flerfamiljshus.

Långbro park är idag en välbesökt stadsdelspark. Intill parken finns en naturpark. I övrigt finns flera närparker. Grönskan och träden utgör viktiga element för Långbros stadsbild, framförallt alléer som ger gatuummen en stark identitet.

Vitsippor och naturmark inill bostadsbebyggelsen i Långbro.

Älvsjö

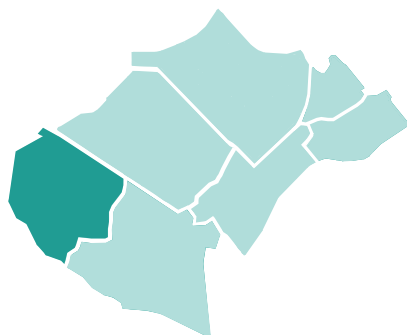
Terräng: Svagt kuperad.

Bebyggelse: Heterogen, består av villor från 1900-talet, idrottsplats, industriområde och ett större mässområde.

Historik och karaktär

Nära järnvägen finns Älvsjö gård med anor från 1500-talet. Gårdens marker avstyckades redan under 1850-talet för att ge plats åt stambanan. Älvsjö station tillkom år 1879. Kring år 1910 köptes mer av gårdens mark upp och styckades av till villatomter. Under 1920-talet uppfördes flerfamiljshus. Älvsjö industriområde planlades år 1958 och cirka tio år senare planlades mässområdet.

De centrala delarna av Älvsjö innehåller en närpark som heter Standarkullen. I övrigt finns ett längre park- och naturstråk och ett flertal övriga gröna friytor.

Herrängen

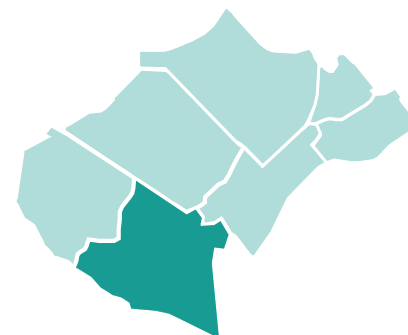
Terräng: Kuperad.

Bebyggelse: Heterogen, domineras av småstugebebyggelse med inslag av flerfamiljshus och radhuslängor.

Historik och karaktär

Herrängen hade under en längre tid bristfälliga kommunikationer mot innerstaden vilket resulterade i en långsam bebyggelseutveckling. Intill Långsjön finns Herrängens gård med anor från 1780-talet. Under 1920-talet ökade exploateringstakten och man uppförde småstugor, villor och sommarhus. Efter en ny bussförbindelse år 1931 och en fastställd stadsplan år 1937 kunde exploateringen dra igång på allvar. Under 1940 och 1950-talet uppfördes en omfattande småstugebebyggelse. För att svara mot det ökande antalet barn uppfördes Herrängens skola under 1950-talet. Flera av villatomterna sträcker sig ner till vattnet. Vid Långsjö torg och Maskrosstigen är det möjligt för allmänheten att nå vattnet.

Idag utgör Herrängens gård en välbesökt stadsdelspark med utblick mot vattnet. Öster om gården finns bland annat flera områden med bostadsnära natur, varav det största heter Herrängsskogen.

Långsjö

Terräng: Svagt till mycket kuperad inom vissa partier.

Bebyggelse: Heterogen, domineras av stora villor från 1900-talet med inslag av småhusområden och kedjehusområden.

Historik och karaktär

Intill Långsjön finns Långsjö gård som uppfördes år 1882. År 1889 hade en viss exploatering av villabebyggelse börjat. År 1908 avstyckades Långsjö gårds mark varpå en kraftigare exploatering av villabebyggelse tog vid. Bristfälliga kommunikationer och sanitära problem gjorde att utvecklingen gick långsamt. Under 1920-talet infördes busslinjer i området. Under 1940 och 1950-talet uppfördes många småstugor. Under 1960-talet uppfördes Långsjöhöjden, karaktäristiska kedjehus belägna på en höjd. Under de senaste åren har flera tomter styckats av för att ge plats åt nya moderna hus och de äldre villorna har rivits eller ändrat karaktär.

Inom området finns Älvsjöskogen som är ett naturreservat och ett populärt natur- och friluftsområde. I övrigt består stadsdelen av bland annat flera strandparker, varav en heter Långsjöbadet och innehåller en badplats.

Regionala & lokala funktioner

Den centrala delen av Älvsjö är utpekad som ett viktigt område för stadsutveckling. På grund av dess innehåll och strategiska läge med kommunikationer har området även en regional funktion för besökare från hela landet. Samtidigt innehåller Älvsjö ett antal mindre ytor som utgörs av torg med lokala funktioner för framförallt boende. Torgen är insprängda i bebyggelsen och är viktiga för Älvsjös stadsbild. Dessa används som mötesplatser och tillför en stadsmässig karaktär.

Regionala funktioner

Enligt stadens översiktsplan från år 1999 är delar av Älvsjö utpekade stadsutvecklingsområden. I Älvsjö finns Älvsjö torg som är en viktig tyngdpunkt med resecentrum för pendeltåg och bussar som används av boende och besökare dagligen. På andra sidan Götalandsvägen finns Lerkrogstorget som genom avstånd och utformning kan inräknas som en del av Älvsjö torg. Även i väster finns ett torg där Johan Skyttes väg möter Älvsjövägen som kan inräknas i Älvsjö torg. Torget uppfördes som ett komplement till villabebyggelsen under 1930- och 1940- talet. Torget innehåller blomprakt, trädplanteringar, sittmöjligheter och kantas av flerfamiljshus med verksamheter i bottenvåningarna. I takt med förstärkningar av kollektivtrafiken söderut och nya bostäder förstärks områdets regionala funktioner samtidigt som stadsmiljön runtomkring förbättras.

Lokala funktioner

Torgen varierar i karaktär, storlek och är utspridda över stadsdelarna. Torgen har många gånger uppkommit i samband med eller som komplement till bebyggelsen. Flera av torgen har därmed en tidstypisk gestaltning som speglar omgivande bostadskvarter och den tidsepok de härstammar ifrån. Förutom torgens funktioner som mötesplatser erbjuder de närservice i form av mataffärer och butiker. Några av torgen utgör även trafiknoder för kollektivtrafik som bussar eller pendeltåg. Vissa av platserna har i denna parkplan klassificerats som torg på grund av deras utformning, trots att de ibland kan vara otydliga eller innehålla ett begränsat serviceutbud.

I Örby slott finns endast ett torg som kan utpekas. Ytan utgörs av ett flerfamiljshus med verksamheter i bottenvåningen och är belägen där Örby allé möter Huddingevägen. Historiskt har Folkets hus på Götalandsvägen fram till 1970- talet varit en viktig samlingsplats då den innehöll olika butiker med specerier, charkuterier och mjölk. Idag används byggnaden som samlingslokal och biograf och har därmed inte markerats i kartan.

I Liseberg finns inget tydligt torg. Historiskt har det inte funnits något, men i villorna har det funnits olika mindre affärer. Centralt i stadsdelens villabebyggelse ligger Fem fålars brunn som uppkom i samband med att man ville skapa stadsmässighet i villabebyggelsen. Ytan består av en lekplats som kantas av radhus i två våningar. Eftersom övriga lokala funktioner saknas har inte ytan markerats i kartan.

I Solberga finns tre torg som kantas av flerfamiljshus med verksamheter i bottenvåningarna. I den östra delen finns två av dessa som uppkom i samband med bebyggelsen under 1950-talet. Tidsepokens ideal präglades av ambitionen att skapa ”Grannskapsenheter”, bostadsområden med ett centralt placerat torg med närservice. Torgen, Kristalltorget och Klacktorget, är belägna intill Folkparksvägen och har en tidstypisk gestaltning. Torgen innehåller blomprakt, vattenelement och sittmöjligheter. I Solbergas västra del, intill Älvsjövägen finns det tredje torget, Juvelerartorget. Denna utgörs av trädplanteringar och uteserveringar.

I Långbro finns ett torg, Fru Marias torg. Ytan består av en öppen gräsyta som kantas av ett flerfamiljshus med verksamheter i bottenvåningen. På ytan finns sittmöjligheter och intill verksamheterna finns en uteservering. Historiskt har det inte funnits någon torgbildning i området, men i villorna har det funnits olika mindre affärer.

I Herrängen finns ett torg vid Aklejarondellen. Ytan kantas av ett vinklat flerfamiljshus med verksamheter i bottenvåningen. I övrigt tenderar utbudet av närservice att alltmer försvinna i Herrängen. I Fruängen, utanför stadsdelsområdet i norr, finns områdets närmaste centrum.

I Långsjö finns två torg. Den ena, Långsjö torg, är en nod för kollektivtrafiken som är belägen intill Långsjön. Ytan utgörs av en gräsyta med sittmöjligheter och en lekplats som kantas av flerfamiljshus. Där Svartlösavägen möter Snöripsvägen uppfördes år 1954 ett flerfamiljshus med en mataffär i bottenvåningen. Byggnaden och en mataffären finns kvar idag. Historiskt har det inte funnits något torg i stadsdelen i övrigt, men i villorna har det funnits olika mindre affärer.

Platserna i framtida utveckling

Att satsa på strategiska tyngdpunkter förbättrar samordningsmöjligheterna att planera för kommunikationsstråk och nya utvecklingsområden i ytterstaden. För att uppnå en hållbar tillväxt i hela staden, krävs att infrastrukturen kopplar samman ytterstadens regionala tyngdpunkter med varandra. När staden växer är det viktigt att utifrån stadsutvecklingsområden kartlägga kvantiteten och kvaliteten av omgivande parker och naturområden. Vad gäller torgen har dessa en stor utvecklingspotential när staden växer. En ökande befolkning leder till större efterfrågan på närservice vilket kan öka utbudet i form av verksamheter. Folklivet i sig har även ett högt socialt värde och är en viktig faktor för torgens funktioner som mötesplatser.

Konst i den offentliga miljön

I stadens offentliga miljöer finns en mängd konstverk från olika tidsepoker. Konsten är identitetsskapande och en viktig del av platsernas kulturhistoriska värden. Konsten bildar ett offentligt galleri som anknyter till viktiga historiska händelser eller inbjuder till reflektion. Staden har sedan länge haft stora ambitioner för den offentliga konsten. Redan under 1800- talet och 1900- talet fanns offentlig konst i innerstadens parker. Dessa utgjordes mestadels av statyer och monument av välkända personer. På så sätt ansågs konsten ha ett pedagogiskt syfte.

Mellan 1950 och 1970-talet genomfördes omfattande program för den offentliga konsten. Under denna tid nådde den offentliga konsten rekordår. Verken placerades längs flera av parkstråken. År 1962 bildades på stadsträdgårdsmästaren Holger Bloms initiativ Konstnämnden för utsmyckning av allmänna platser, KNAP. Nämnden stod för att konsten skulle nå ut till alla, även de som inte vanligen vistades på konstutställningar och vernissager. I samband med detta infördes konstnämnder och rutiner för beställningarna.

Under de senaste åren har Stockholm konst arbetat med att även köpa in konst till ytterstaden. Sedan år 2008 ansvarar Kulturförvaltningen, genom Stockholms konst, för inköpen av stadens offentliga konst. Stockholms stadsmuseum ansvarar för förvaltning, underhåll och renovering av stadens offentliga konst.

"Landkrabba" av Amalia Årfelt (2015).

Offentlig konst i Älvsjös parker

Inom Älvsjös offentliga miljöer har Stockholm konst totalt 4 konstverk utspridda över stadsdelarna. I anslutning till Älvsjö torg och stationen finns ett verk av Hillevi Berglund, "Drömmarnas sjö" från år 2014. Verket är uppdelad i fyra delar. I Örby slottspark finns "Skalden Ruben Nilsson" av Bitte Jonasson- Åkerlind från år 1993. Vid parkleken Kristallen finns "Hybrid" av Viekko Keränen från år 1985. Vid Långsjöbadet finns "Landkrabbor" av Amalia Årfelt från år 2015.

"Skalden Ruben Nilsson" av Bitte Jonasson- Åkerlind (1993).

Parkkaraktärer

Parkerna och naturområdena som skapats och utvecklats under de olika epokerna har olika karaktärer som är avgörande för hur de upplevs och används. Karaktärerna beskriver områdenas utformning och innehåll samtidigt som de påverkar förutsättningarna för parkskötseln. Parkernas olika karaktärer är viktiga att identifiera eftersom de kan användas vid upprättande av skötselplaner och vid arbete med bevarande och utveckling av stadsdelens parker. På följande sidor beskrivs Älvsjös olika parkkaraktärer översiktligt.

Stadsdelspark

Större kultiverade grönytor med en funktion som målpunkt och mötesplats. Flera av stadens stadsdelparker är av äldre karaktär och har formats efter rådande ideal. Parken ska ha höga upplevelsevärden som lek, folkliv och picknick.

Stadsdelspark Långbro park i Långbro.

Naturpark Safirparken i Solberga.

Närpark

Bostadsnära grönytor för möten, lek och samvaro. Närparkerna begränsas i storlek och antal funktioner som en följd av att de är insprängda i bebyggelsen. Exempel på upplevelsevärden i närparkerna är lek och promenader.

Naturpark

Parker som är präglade av naturen och dess förutsättningar. Områdena innefattar ofta både skogsmark och äldre ängs- och hagmarksmiljöer med inslag av anlagda delar som sittplatser och lekplatser. Parkerna har höga upplevelsevärden, som till exempel naturlek och promenad.

Närpark Fem fålars brunn i Örby slott.

Bostadsnära natur vid Sulvägen i Solberga.

Koloniområde vid Viktoriavägen i Långbro.

Natur- och friluftsområde Älvsjöskogen i Långsjön.

Fickpark Fjärilsparken i Långbro.

Strandpark

Naturliga eller anlagda grönytor vid stränder som till stor del även präglas av området på andra sidan vattnet. I parken finns inslag av gångvägar, sittplatser och bryggor. Parkerna är ofta välbesökta med höga upplevelsevärden som utblick, picknick och sitta i solen.

Torg- och parktorg

Torg med mer eller mindre gröna inslag. Torgen utgör en del av gatustrukturen men innehåller även element som träd, perennplanteringar och gräsytor. Ibland finns inslag av uteserveringar och lekplatser. Exempel på upplevelsevärden är folkliv och blomprakt.

Natur- och friluftsområde

Inom staden finns ett tiotal, mer än 50 ha stora skogsområden, varav vissa är naturreservat eller ingår i de gröna kilarna. Områdena är ovärderliga resurser, både regionalt och lokalt. Områdena har höga ekologiska värden, som kärnområden och spridningskorridorer. Områdena har även höga upplevelsevärden, som till exempel vild natur, skogskänsla och promenad.

Fickpark

Mindre grönytor som är välordnade med inslag av perennplanteringar, konstverk och sittplatser. Fickparkerna har ofta höga visuella och rekreativa värden. Exempel på upplevelsevärden i fickparkerna är blomsterprakt och vatten.

Park- och naturstråk söder om Kristalltorget i Solberga.

Parkorg Kristalltorget i Solberga.

Strandpark Långsjöbadet i Långsjön.

*Övriga gröna friytor trädplanteringar längs
Pukslagargatan i Långbro.*

Koloniområde

Grönytor som är avsedda för odling med allmänna gångvägar och sittplatser. Koloniområdena har en stor artrikedom och därmed höga ekologiska värden. Exempel på upplevelsevärden i koloniområdena är blomsterprakt.

Landskapspark

Stora kulturpräglade landskap som ofta har lång kulturhistorisk kontinuitet. Landskapsparkerna består av halvöppna hagmarkslandskap med betade gräsytor och äldre träd. Exempel på upplevelsevärden är promenad.

Bostadsnära natur

Grönytor som utgörs av utsparad naturmark med inslag av anlagda delar i form av gångvägar och sittplatser. Den bostadsnära naturen kan ha stora rekreativa värden på kvartersnivå. Exempel på upplevelsevärden i den bostadsnära naturen är naturlek, promenader och skogskänsla.

Park- och naturstråk

Sammanhängande stråk av grönytor mellan olika parker och naturområden. Stråken binder samman grönytor av olika karaktär och funktion. Stråken har inslag av sittplatser är en central del i den övergripande grönstrukturen. Exempel på upplevelsevärden är promenad.

Övriga gröna friytor

Övriga mindre grönytor med få rekreativa värden. Dessa ytor kan ha ekologiska värden eller värden för ekosystemtjänster.

Strategier för Älvsjös gröna karaktär

Stadsdelsområdets karaktärsdrag och gröna kulturvärden ska förvaltas. Åtgärder som vidtas ska syfta till att värna och utveckla områdets kvaliteter och värdefulla kulturmiljöer.

De gröna karaktärsdragen som utgångspunkt vid förnyelser av parker

- ▶ Älvsjös parker ska ha ett betydelsefullt innehåll och en utformning som bygger på identitet, karaktär och samtidens behov. Att ta till vara på det som utmärker Älvsjös stadsbild och värna stadens rika parktradition är en given utgångspunkt.
- ▶ I samband med förnyelser av parker ska alltid en kulturhistorisk bedömning genomföras. Vid val av växter och andra byggnadsmaterial ska hänsyn till historia, estetik och användning tas.
- ▶ Vid etablering av verksamheter i direkt anslutning till parker ska en analys av möjlig påverkan på parkmiljön, utblickar, kontakten med omgivningarna och dylikt alltid göras.
- ▶ Älvsjös utsiktsplatser och utblickar i park- och naturmark ska värnas och stärkas. Topografin ska understrykas och de vegetationsklädda bergsbranterna ska bevaras och utvecklas.

- ▶ Anvisningar för skötsel och vård av parkernas kulturhistoriska värden ska utvecklas. Fornlämningar ska vårdas, tillgängliggöras och visas.
- ▶ Skyltning och information om parkernas historia ska förbättras och förnyas i samband med upprustningar.

Utveckling av gröna stråk och mötesplatser

- ▶ Sambanden mellan parker och naturområden ska stärkas genom att kopplingar förbättras, barriärer minskas och nätet av trädplanterade gator görs mer finmaskigt.
- ▶ Strategiskt viktiga parkytor ska identifieras och utvecklas.
- ▶ Det ska vara lätt och lockande att gå eller cykla mellan stadsdelsområdets mötesplatser. Strategiskt viktiga stråk ska utvecklas och tydliggöras för att öka trivselen och stärka upplevelsen av grönska.

- ▶ Det finns en medvetet bevarad grönstruktur mellan stadsdelarna. I samband med nyexploatering är det därför viktigt att belysa konsekvenserna om grönstrukturen förändras. Älvsjös bristande kopplingar internt och utåt måste stärkas. Det är värdefullt att tillgodose fria gröna stråk vid framtida bebyggelse.

- ▶ Vid större exploateringsprojekt är det viktigt att verka för att nya parker skapas och att angränsande parker utvecklas så att de integreras i samverkan med bebyggelsen. De offentliga rummen bör anläggas tidigt i processen så att vegetationen har möjlighet att etablera sig och bidra med gröna värden.

Utveckling av mötet mellan land och vatten

- ▶ Strandpromenaden längs Långsjön ska utvecklas genom att flera målpunkter skapas. Samtidigt bör promenadens tillgänglighet och attraktivitet förbättras. På sikt bör all park- och naturmark i anslutning till vattnet göras tillgänglig för allmänheten.